

1974-01-01

การศึกษาเกี่ยวกับการเมือง

อรรณพ พงษ์วาท

Follow this and additional works at: <https://digital.car.chula.ac.th/cujss>

Part of the [Social and Behavioral Sciences Commons](#)

Recommended Citation

พงษ์วาท, อรรณพ (1974) "การศึกษาเกี่ยวกับการเมือง," *Journal of Social Sciences*: Vol. 11: Iss. 1, Article 8.

Available at: <https://digital.car.chula.ac.th/cujss/vol11/iss1/8>

This Article is brought to you for free and open access by the Chulalongkorn Journal Online (CUJO) at Chula Digital Collections. It has been accepted for inclusion in Journal of Social Sciences by an authorized editor of Chula Digital Collections. For more information, please contact ChulaDC@car.chula.ac.th.

การศึกษากับการเมือง

อรรณพ พงษ์วาท

ความนำ

มนุษย์ ไม่อาจอยู่ โดดเดี่ยว ตามลำพัง จำเป็นต้องรวมกันอยู่เป็นสังคม เป็นกลุ่มก้อน ดังนั้นจึงมีผู้กล่าวว่า มนุษย์คือ "สัตว์สังคม" ในสังคมมนุษย์ ไม่ว่าจะอยู่ในสมัยใด รูปแบบใด ที่ใดก็ตาม จำเป็นต้องมีการจัดระบบในการอยู่ร่วมกัน ซึ่งการจัดระบบในการอยู่ร่วมกัน จักต้องมีฝ่ายหนึ่งปกครอง อีกฝ่ายหนึ่งอยู่ภายใต้การปกครอง ไม่ว่าจะออกมาในรูปแบบใดก็ตาม ถือว่าเป็นการเมือง และมนุษย์ในสังคมนั้น ๆ ก็เป็น "สัตว์การเมือง" โดยไม่อาจปฏิเสธได้ เพราะการเมืองเป็นเรื่องของการปกครอง ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองกับผู้ที่อยู่ใต้การปกครองจะผูกมัดสมาชิกทั้งหมดในสังคม ไม่ว่าจะอยู่แห่งหนตำบลใด ก็ไม่อาจหลีกเลี่ยงจาก อิทธิพล อำนาจ หรือแรงกระทบกระเทือนของการเมืองได้ ทั้งนี้เพราะ

ถ้ามนุษย์ไม่เป็น ผู้กระทำทางการเมือง ก็จะต้องเป็น ผู้ที่การเมืองกระทำต่อ ถ้าไม่เกี่ยวข้องกับการเมืองโดยตรงก็ต้องโดยทางอ้อม ทั้งในกรณีที่อยู่รู้สำนึก หรือไม่รู้สำนึกก็ตาม* ข้อเท็จจริงอันนี้เป็นเครื่องเตือนสติ ให้มนุษย์ทุกผู้ทุกนาม ยากดี มีจน อย่างใดก็ตาม ว่าภารกิจของตนนั้นมีอยู่ที่จะต้องปฏิบัติ ในฐานะที่เป็น "สัตว์การเมือง" ไม่ควรเพิกเฉย ซึ่งผลของการเพิกเฉยต่อการเมือง ไม่เพียงแต่จะเป็นการทำลายคุณค่าของตัวเองแล้ว ยังเป็นการทำลายสังคมโดยส่วนรวมอีกด้วย กรณีนี้เห็นได้ง่ายในประเทศไทย ที่การเมืองของเราต้องล้มลุกคลุกคลานเรื่อยมา ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๕ ด้วยเหตุผลหลักที่ว่า ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ อยู่ใน "วงนอก" ของกิจกรรมทางการเมือง ตั้งแต่เริ่มต้นมา (ไม่ว่าจะสมัครใจอยู่หรือถูกกักกันให้อยู่ก็ตาม)

* อาจมีข้อยกเว้นบ้างแต่มีอัตราเบา คือกรณีที่มนุษย์หนึ่งสังคมเข้าไปอยู่ป่าทิวเขาสูงชัน

๑. คำนำ ร้อยอนันต์-สมุทรฉัตร-เศรษฐพร คูศิริพิทักษ์-แสวง รัตนมงคลมาส, *สัตว์การเมือง* ไทวัฒนาพานิช จำกัด ๒๕๐๔ และ จรูญ สุภาพ, *การเมือง* ไทวัฒนาพานิช จำกัด ๒๕๐๔. หน้า ๑

การเปลี่ยนมืออำนาจในการทำการปกครอง กลายเป็นการแก่งแย่งกันในระหว่างกลุ่มคนเพียงไม่กี่คน เป็นเรื่องของ “วงใน” ซึ่งประชาชนไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง คงครอบครองตำแหน่งผู้ถูกปกครองตลอดมา เสถียรภาพทางการเมืองไม่เคยมีขึ้นอย่างแท้จริง จนกระทั่งมีคนกลุ่มหนึ่งได้ลั่นกันขึ้นมาได้ถึงสิทธิที่ควรจะได้ แต่ถูกกีดกันปิดเบือนตลอดมา ได้ลุกฮือกันขึ้นจนสามารถระดมพลล้มล้างลง ให้คล้อยตามได้เพื่อร่วมเรียกร้อง เข้าไปมีส่วนร่วมใน “วงใน” จนกระทั่งต้อง เสีย เลือดเนื้อและชีวิต กัน ไป ไม่น้อย แต่ข้อเท็จจริงก็ยังมิอยู่อย่างปฏิเสธไม่ได้ว่า ยังมีประชาชนชาวไทยอีกจำนวนมหาศาลที่ยังคงอยู่ “วงนอก” อยู่ ปัญหาสำคัญจึงอยู่ที่ว่า ทำอย่างไรจึงจะทำให้พวก “วงนอก” เหล่านั้น เข้ามาสู่ “วงใน” ได้ ซึ่งปัญหามีอยู่มาก ทั้งทางฝ่ายผู้ปกครองเอง และในส่วนของผู้อยู่ใต้ปกครอง (ประชาชนเอง) ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเรื่องของทัศนคติที่ฝังหัว หรือเรื่องของประเพณี วัฒนธรรม ลักษณะการดำรงชีวิต^๒ ปัญหาหนึ่งเองที่การศึกษาจะมีส่วนสำคัญยิ่ง ในการที่จะเป็น “พลังหล่อหลอม” หลักที่จะช่วยละลายความรู้สึก นึกคิด บาง อย่างของ

คนไทย ที่เป็นอุปสรรคขวางกั้น การเข้า “วงใน” ในกิจกรรมทางการเมือง บทความนี้จะไม่ก้าวไปวิเคราะห์อย่างละเอียดถึง เหตุผลที่นำมากล่าวอ้างว่า ทำไมการศึกษาจึงสำคัญต่อทัศนคติ และกิจกรรมทางการเมืองของสมาชิกของสังคม และจะไม่พูดถึงข้อปลีกย่อยว่า วิธีการจัดการศึกษา และกิจกรรมทางการศึกษาต่าง ๆ ควรจัดเป็นรูปใดจึงจะส่งเสริมวิถีทางการเมืองที่เป็นเป้าหมายร่วมกัน ของสมาชิกในสังคม แต่จะพยายามชี้ให้เห็นว่า การศึกษากับการเมืองนั้น มีความสัมพันธ์ กันอย่างใกล้ชิด (แม้ไม่ชัดแจ้ง) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศกำลังพัฒนา เช่นประเทศไทย และชาติเกิดใหม่ทั้งหลายในโลก เพื่อที่ว่า ผู้ที่มีส่วนรับผิดชอบ และสาธารณชนโดยส่วนรวม จะไม่ได้มองข้าม ปัจจัยหลักตัวนี้ที่จะเข้าไปมีบทบาทสำคัญ บทบาทหนึ่ง ในกระบวนการพัฒนาทางการเมือง ไปสู่เป้าหมายที่ตั้งกันเอาไว้ ด้วยเลือด ชีวิต และน้ำตา

นักรัฐศาสตร์และนักการศึกษา

ความสนใจ ทางด้านวิชาการ ที่ว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษากับการเมือง

๒. พงศ์เทัญ สุกุนดาภิ, *ประชาธิปไตยกับกระบวนการเมืองในประเทศไทย*, ตามคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๑๒, หน้า ๑๕-๑๖

หาใช้เป็นของใหม่อย่างไรไม่ ตั้งแต่สมัยของเพลโต และอริสโตเติลมาแล้ว นักปรัชญาเมธีทางการเมือง ก็ได้เน้นถึงหลักการข้อนี้ไว้ในข้อความเช่น “โรงเรียนก็คือรัฐนั่นเอง” หรือ “ท่านต้องการอะไรในรัฐ ท่านต้องใฝ่มันลงไป ในโรงเรียน”^๑ ความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติและพฤติกรรม แบบประชาธิปไตย และ/หรือแบบเผด็จการนิยมอำนาจ ความคิดเรื่องชาตินิยม การปฏิวัติ เปลี่ยนแปลง ฯลฯ กับการศึกษานั้น เป็นสิ่งที่น่าสนใจต่อนักรัฐศาสตร์มากขึ้นเรื่อยมา ความสำคัญของการศึกษาอีกอันหนึ่งที่จะพอจะมองเห็นก็คือ การแก่งแย่งกันทางการเมืองระหว่างศาสนจักร และฝ่ายอาณาจักรที่จะเข้า ครอบครอง ควบคุม ดำเนินการจัดการศึกษาในประวัติศาสตร์การเมืองของยุโรป หรือของโลกตะวันตก ซึ่งถือกันว่าเป็นจุดสำคัญยิ่งอันหนึ่งที่นำมาสู่ประชาธิปไตยตะวันตก

แต่ถึงกระนั้นก็ตาม ทั้ง ๆ ที่มีการยอมรับความสำคัญของการศึกษาเช่นนั้นแล้ว ก็ยังปรากฏว่า ในเรื่องของทางรัฐศาสตร์ทั้งหมด ความสนใจต่อปัญหาเรื่องการศึกษา^๒ ได้เลื่อน

หายไปสิ้น โดยเฉพาะในเมืองไทยเรา นักรัฐศาสตร์ โดยทั่ว ๆ ไป ได้ให้ความสนใจน้อยมาก ต่อลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษากับการเมืองรอบด้าน เพราะเท่าที่ปรากฏ ผลงานการศึกษา การวิจัย ทางการเมืองของประเทศไทย ไม่เคยเจาะลงไปให้เด่นชัดเลยถึง ผลลัพธ์ของกรรมวิธี หรือยุทธวิธี ในการดำเนินการจัดการศึกษา ที่มีต่อการปฏิบัติหน้าที่ของระบบการเมืองเลย คงจะเป็นลักษณะของนักวิชาการ ที่เชี่ยวชาญ ในแต่ละสาขาที่พยายามจะจำกัด แวดวงทาง วิชาการของตนไว้ ไม่ยอมก้าวก้าวหรือให้ใครมาก้าวก้าวสาขาที่ตนถนัด อย่างไรก็ตามถ้าจะว่าไปแล้วนักการศึกษา^๓ยังจะจับจุด และเห็นความจริงได้เร็วกว่านักรัฐศาสตร์ ที่ยอมรับข้อบกพร่องของตัวเอง และเริ่มมองโลกกว้างออกไปนอกเหนือจากวงการการศึกษา อย่างไรก็ตาม พื้นฐานที่จะทำความเข้าใจกันเกี่ยวกับเรื่องนี้ของนักวิชาการทั้งสองฝ่าย เช่นบทบาทของการศึกษาที่มีต่อการปลุกฝังทัศนคติ ค่านิยม และบุคลิกภาพ การมีส่วนร่วมทางการเมือง ตลอดจนเรื่องของการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและ

๑. James S. Coleman, *Education and Political Development*, Princeton, New Jersey, Princeton University Press, 1968, p. 6

สังคมนับได้ว่าได้ก่อตัวขึ้นอย่างแท้จริง และกว้างขวางยิ่งขึ้นในยุคปัจจุบัน^๔ ซึ่งน่าจะเป็นสิ่งกระตุ้นให้นักการศึกษาและนักรัฐศาสตร์ของประเทศไทยเราได้ตระหนักถึงสิ่งนี้ ในยุคที่กำลังเกิดการตื่นตัวทางการเมืองอย่างแท้จริง

การศึกษา กับการเมืองอะไรเป็นแม่บท อะไรเป็นเครื่องมือ

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า การศึกษากับการเมืองได้มีส่วนสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดมาตั้งแต่สมัยดั้งเดิม แยกจากกันไม่ได้ ไม่ว่าจะเป็นพยายามอย่างไรก็ตาม ขนชาวกรีกสมัยโบราณชาวซึ่งในข้อเท็จจริงนี้^๕ จะเห็นว่า จากหลักฐานข้อเขียนของปราชญ์เมธีทางการเมืองที่โลกรู้จักดีเช่น "Politics" ของอริสโตเติล ส่วนมากก็พูดถึงเรื่องการศึกษา^๖ จากเรื่อง "Republic" ของเพลโต เอง เอกสารชิ้นนี้เป็นที่ยอมรับกันว่าหาใช่เป็นสูตร หรือตำราทางการเมืองการปกครองเลย แม้กระทั่งรุสโซเองก็ยอมรับว่า "Republic" เป็นเรื่องที่ว่าด้วยการศึกษา

ไว้อย่างละเอียดถี่ถ้วนมากที่สุดเท่าที่เคยมีผู้เขียนไว้ จากจินตนาการของเพลโตเองที่ว่าด้วยเรื่อง "อุดมรัฐ" ท่านผู้นี้ได้ชี้ให้เห็นอย่างชัดแจ้งว่า รากเง้าของปัญหาและความทุกข์ยากทั้งปวงของมนุษย์ ก็คือ การศึกษาที่บกพร่องและทางแก้ปัญหานั้นคือ ต้องมีการศึกษาที่ไม่บกพร่อง เมื่อมนุษย์เรามีสิ่งนี้แล้ว จะพบว่ากฎหมายต่าง ๆ นั้นไม่จำเป็น ดังคำกล่าวที่ว่า "หากผู้ปกครองเป็นคนดีแล้ว กฎหมายก็ไม่จำเป็น หากผู้ปกครองชั่วร้าย กฎหมายก็ไม่มีความหมาย" ซึ่งถ้าจะมองดูตัวอย่างจากประเทศไทยเท่าที่เป็นมา และจะยังคงเป็นไปอีก ตลอดจนประเทศด้อยพัฒนาอื่น ๆ นั้น นโยบายอยู่เหนือเหตุผล พวกตนอยู่เหนือกฎหมายแล้วจะเห็นว่า คำกล่าวนี้ออกจะเป็นความจริงอยู่ไม่ใช่น้อย โดยที่ไม่ต้องยกตัวอย่างให้ กระเทือน ความรู้สึก ของคน ส่วนมากเพลโตเสนอให้ผู้ปกครองประเภท "Philosopher-King" ให้มีการให้การศึกษาแก่ผู้ที่จะเป็นผู้ปกครอง วิธีป้องกันผู้ปกครองมิให้

๔. Ibid., pp. 8-10

๕. W.O. Lester Smith, *Government of Education*, Cox and Wymand Ltd, London, 1971, pp. 99-100

๖. C.L. WAYPER, *Political Thought*, The English University Press Ltd, London E.C.U, 1967, p. 30

กลายเป็นพระราช ในที่นี้จะเห็นได้อย่างหนึ่งว่า การแบ่งแยกคนตามหน้าที่และสติปัญญาของรัฐแต่ละรัฐ และการจัดให้การศึกษาแก่คนแบบนี้ออกจะไม่ใช่เป็นหลักประชาธิปไตยนัก ซึ่งตัวของเพลโตเองก็ไม่ชอบประชาธิปไตยเท่าใดนัก แต่เราจะไม่มาถกกันว่าวิธีการนี้จะเป็นประชาธิปไตยหรือไม่ แต่สิ่งที่เห็นได้ชัดก็คือว่า การศึกษานั้นมีบทบาทสำคัญยิ่ง ต่อเรื่องทางการเมือง จนเป็นที่กล่าวกันว่า การเมืองเป็นเรื่องที่ว่าด้วยอำนาจ เราไม่สามารถจะหลีกเลี่ยงข้อเท็จจริงอันนี้หรือผลที่ตามมาของการเมืองได้ และผลลัพธ์ที่สำคัญที่สุดอันหนึ่งของสิ่งนี้ ก็คือว่า การศึกษาในฐานะที่เป็นตัวที่มีอิทธิพลทางสร้างสรรค์อันยิ่งใหญ่ ตัวหนึ่ง และ เป็น แหล่ง ของ อำนาจ จะต้องเป็นเรื่องข้อโต้แย้งทางการเมือง และเป็นข้อปฏิบัติทางการเมืองตลอดไป^๑

เมื่อเรามาดูกันแล้ว ข้อคิดอีกข้อหนึ่งก็คือว่าถ้าเช่นนั้นการเมืองกับการศึกษานี้ อะไรเป็นแม่บท อะไรครอบงำอะไร อะไรเป็นเครื่องมือของอะไร อะไรเป็นเหตุอะไรเป็นผล เกี่ยวกับเรื่องนี้ ได้มีนักรัฐศาสตร์ไทยท่านหนึ่งได้กล่าวอย่างไว้ว่า การเมืองเป็นแม่บทกำหนดการศึกษา ระบบการศึกษาเป็นเครื่องมือ

ระบบการเมือง^๒ แต่ผู้เขียนเอง ทั้ง ๆ ที่เห็นด้วยกับคำกล่าวเช่นนั้นอย่างเต็มที่ แต่อยากจะเพิ่มเติมว่า ปัญหาบางอย่างที่ดูเหมือนจะใกล้เคียงกับปัญหาที่พูดกันเล่น ๆ ว่า *ไก่อ้นไขอะไร เกิดก่อน* ถ้าเราลองมานึกดูว่า หากจะให้ชาวบ้านเข้าใจแนวความคิดเกี่ยวกับเรื่องประชาธิปไตย ให้รู้เรื่องรัฐธรรมนูญ ให้รู้จักวิธีเลือกผู้แทนที่ดี ไปนั่งในสภา ดังเช่นเป็นเป้าหมายหลักของเมืองไทยปัจจุบันนี้ ก็จะเห็นว่า การศึกษาคงจะต้องเป็นแม่บท เป็นตัวกำหนด แต่ถ้าหากว่าจะมองอีกมุมหนึ่ง ระบบการศึกษาหรือการศึกษาทั่ว ๆ ไปก็จะเป็นเครื่องมือของการเมืองในแง่ที่ว่า การจัดการศึกษาก็เป็นแนวนโยบายของรัฐทุกรัฐ ต้องได้รับงบประมาณจากรัฐ จะต้องจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับเป้าหมายทางการเมืองและสังคมที่รัฐกำหนด ดังนั้นจึงจะเห็นได้ว่า ทั้งสองอย่างนี้เกี่ยวข้องกันอยู่เหมือนงูพันหาง หรือเปรียบเสมือนสัตว์สองหัวแต่ตัวเดียว ถ้าจะพิจารณาจากข้อที่ว่า การศึกษาเป็นเครื่องมือรับใช้การเมือง ก็จะได้เห็นได้ชัด โดยเฉพาะในปัจจุบัน แต่ทั้งนี้ก็มีข้อยกเว้นในบางสังคม ที่ตั้งเป้าหมายทางการเมืองไว้ว่าจะจะเป็นประชาธิปไตย จึงจัดการ

๑. Smith, *op. cit.*, p. 100

๒. ดู ปราโมทย์ นาคทรรพ ใน *ปวารณสาร ฉบับกึ่งชาชน-พฤศจิกายน ๒๕๐๖* หน้า ๕๐

ศึกษาให้สอดคล้องกับเจตจำนงทางการเมืองไว้ในทางทฤษฎี แต่ที่น่าแปลกใจก็คือ ในทางปฏิบัติ การดำเนินการทางการเมือง ก็ทำให้เป็นประชาธิปไตยไม่ ยกตัวอย่างในสังคมไทยเท่าที่เป็นมาก็มีวิธทางการจัดการระบบการศึกษาที่สนับสนุน และส่งเสริม ระบบการเมืองที่ไม่เป็นประชาธิปไตยตลอดมาตั้งแต่ต้นอย่างแข็งขัน จึงทำให้เป็นที่น่าสงสัยว่า เป้าหมายทางการเมืองของสังคมมีอย่างใดกันแน่ และเป้าหมายทางการเมืองการศึกษาจะเป็นอย่างไรกันแน่ แต่ลองดูตัวอย่างในต่างประเทศดูบ้าง เพื่อจะได้เห็นภาพให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

เป็นที่เชื่อกันว่า การศึกษามีส่วนสัมพันธ์อันใกล้ชิด และมีความสำคัญมากต่อประชาธิปไตย (หากสังคมนั้น ๆ ตั้งเป้าหมายทางการเมือง และอุดมการณ์ทางเศรษฐกิจไว้ว่าจะเป็นประชาธิปไตย) แต่จากการศึกษาปรากฏว่า ประเทศเยอรมันและฝรั่งเศส นั้น ทั้ง ๆ ที่เป็นประเทศที่มีการศึกษาดีที่สุดในประเทศหนึ่งในยุโรปขณะนั้น แต่ประชาธิปไตยในประเทศดังกล่าวก็ขาดเสถียรภาพ ซึ่งอาจเป็นเพราะว่า การศึกษาอาจเป็นเครื่องมืออุปถัมภ์ต่อ

ค่านิยมประชาธิปไตยอื่น ๆ ก็ได้ ส่วนในกรณีของประเทศเยอรมันนั้น เป้าหมายของการศึกษาก็ขึ้นอยู่กับเป้าหมายทางการเมืองของผู้นำ คือ การอบรมบ่มนิสัยแบบกองทหารมากกว่า จะเป็นการพัฒนาตัวบุคคล มุ่งให้ยอมรับและศรัทธาในอุดมการณ์ และความหมายของสถาบันที่มีอยู่ และปลวณาคำตัวเองเข้าอยู่ภายใต้สถาบันนั้น ๆ โดยคุณลักษณะนี้เห็นได้ชัดเจนว่า การศึกษารับใช้ หรือเป็นเครื่องมือต่อการเมือง

หากจะดูตัวอย่างจาก ประเทศแม่บทของประชาธิปไตยทั้งระบบรัฐสภา และระบบประธานาธิบดีทั้งสองประเทศ คือ อังกฤษ และอเมริกา คงจะไม่เกินความจริงถ้าจะตั้งข้อสมมติฐานว่า ระบบการศึกษา การจัดการ วิธีการดำเนินการ คงต้องสอดคล้องกับระบบการเมืองที่เขาวางไว้เป็นแน่ ดูจากข้อเท็จจริง ผิดกับประสบการณ์ส่วนตัวเล็กน้อย อาจจะกล่าวได้ว่า บรรยากาศภายในโรงเรียนและมหาวิทยาลัยในประเทศ ๒ ประเทศนี้ มีความเป็นประชาธิปไตยมากพอสมควร ใครจะแต่งตั้งอย่างไร คิดอย่างไร หูตอะไรหรือถกเถียงครูบาอาจารย์ได้เต็มที่

* ผู้เขียนขอรวมเอาประเทศญี่ปุ่น ก่อนสงครามโลกครั้งที่สองไว้ด้วย

หันไปดูตัวอย่างของประเทศ คอมมิวนิสต์
 ญี่ปุ่น ในประเทศจีนคอมมิวนิสต์นั้น นโยบาย
 การศึกษาของรัฐ ก็คือว่า จะต้องทำให้ทุก
 คนที่รับการศึกษาจากรัฐ สามารถพัฒนาตัว
 เองทั้งทางด้าน ร่างกาย ปัญญา และศีลธรรม
 และเป็นคนทำ งานที่ เพียบพร้อมไปด้วย หลัก
 การ และความสำนึกแบบสังคมนิยม ทั้งต่อ
 หน้าและลับหลัง นโยบายทางทฤษฎีนี้ คนภาย
 นอกก็ไม่อาจทราบได้แน่ๆ ทางปฏิบัติเขาทำ
 ตามนี้หรือไม่ แต่เท่าที่ปรากฏต่อโลกภายนอก
 แล้วข้อเท็จจริงที่ว่า เด็กนักเรียนในประเทศจีน
 คอมมิวนิสต์ทุกคนจะต้องถือหนังสือ ปกแดงที่ว่า
 ด้วยคติพจน์จากท่านประธาน เมาเซตง ไว้ใน
 มือ และในใจนั้นคงพอจะยืนยันได้ว่า เขาจะ
 ต้องกำกับแนวทางการศึกษาของเขา ให้สอดคล้อง
 กับอุดมการณ์ทางการเมืองและเศรษฐกิจเป็น
 แน่แท้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงของ “การ
 ปฏิวัติทางวัฒนธรรม” (๑๙๖๖-๑๙๖๘) ที่
 ขบวนการ “พิทักษ์แดง” (RED GUARDS)
 ได้รณรงค์ใหญ่ทั่วประเทศ ได้เข้าไปคลุกคลี
 หุตหุต ถกเถียง อภิปรายกันกับนักเรียนและครู

ในโรงเรียนต่าง ๆ ทั่วประเทศ เพื่อให้แน่ใจ
 ว่าการจัดการศึกษาในที่ต่าง ๆ นั้น สอดคล้อง
 กับนโยบายของพรรคคอมมิวนิสต์จีน อย่างแข็ง-
 ข้น และเข้มขัน^๘ แม้กระทั่งตัวประธาน เมา
 เซตง เองก็ได้กล่าวไว้ว่า

“ช่วงเวลาเรียนควรจะต้องลง ต้องปฏิบัติ
 ทางการศึกษาอยู่เรื่อย ๆ เราจะไม่อดคิดแต่การครอบ
 จักรโรงเรียน มหาวิทยาลัย ของเราโดยพวกปัญญาชน
 กระดุมที่ถือต่อไป

“และเพื่อที่จะบรรลุถึงภาวะปฏิวัติ ทางการศึกษา
 ของชนชั้นกรรมาชีพ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความ
 เป็นผู้นำของชนชั้นกรรมาชีพ มวลชนจะต้องมีส่วนร่วม
 ในการปฏิวัตินี้และร่วมมือร่วมใจกับ นักบวชของกองทัพ
 ปลดแอก หนักกำลังเข้าด้วยกันกับนักเรียน ครู
 และกรรมกรในโรงเรียน และในมหาวิทยาลัย ผู้ที่
 คั่งปดธานไว้แน่นแค้นแล้ว จะดำเนินการปฏิบัติของ
 ชนชั้นกรรมาชีพไปจนถึงที่หมาย กลุ่มการโฆษณา
 ขวณเชื้อของกรรมกรจะต้องอยู่ในโรงเรียน และมหา-
 วิทยาลัยโดยถาวร เพื่อร่วมกันในภารกิจของการต่อสู้
 วิพากษ์วิจารณ์เปลี่ยนแปลง และจะต้องเป็นผู้นำ
 สถานันเหล่านี้อยู่ตลอดไป ในชนบท โรงเรียน
 และมหาวิทยาลัยจะต้องอยู่ภายใต้การดำเนินงานของคน
 จน และชาวนาชั้นต่ำระดับกลาง ผู้ที่เป็นพันธมิตร
 ที่ไว้ใจได้มากที่สุดของชนชั้นกรรมาชีพ”^๙

๘. ดูรายละเอียดจาก ส่วนที่ห้าสิบ โรงเรียนของหมู่บ้าน ใน Jan Myrdal and Gun Kessle, *China: Revolution Continued*, The Chaucer Press Ltd., Great Britain, 1973

๙. Ibid.,

เจตจำนงและการปฏิบัติตลอดจนภาพพจน์ของจีนขึ้น แผ่นดินใหญ่ ที่เล็ดลอด ออกมาสู่โลกภายนอกคงจะเป็นเครื่องยืนยันได้พอเพียงว่าการศึกษาในจีนแดง ได้รับการกำกับให้ดำเนินไปตามหนทางที่จะนำไปสู่ความเป็นสังคมนิยม และคอมมิวนิสต์ในขั้นปลาย อันเป็นเป้าหมายทางการเมืองและสังคมของจีนคอมมิวนิสต์ อย่างแน่นอน

ในประเทศบางประเทศที่เคยตกเป็น เมืองขึ้นของยุโรป ระบบการศึกษาในระหว่างที่เป็นอาณานิคมได้ถอดแบบ มาจาก ประเทศ เมืองแม่ เมื่อได้รับเอกราชแล้ว บางประเทศก็ยังคงระบบเดิมไว้ เพราะความคิดของ “นายเก่า” ได้ฝังลึกลงไป ในความรู้สึกนึกคิด “ผลิตผล” ของระบบอาณานิคม และระบบการศึกษาของประเทศเหล่านั้นหลังจากได้รับอิสรภาพแล้ว ก็มิได้แตกต่างไปจากเมื่อยังเป็นเมืองขึ้น ซึ่งแทนที่ช่องว่างระหว่าง “ผู้มีโอกาส” ซึ่งมีย่อยส่วนน้อยกับ “ผู้ด้อยโอกาส” อันเป็นส่วนใหญ่ของประเทศ จะแคบลงไปตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ ในขณะที่ต่อสู้เรียกร้องอิสรภาพจากเมืองแม่ กลับมีย่อยเท่าเดิม หรือมีแนวโน้มจะห่างกันมากขึ้นทุกที แต่ก็มิบางประเทศที่ผู้นำมีความสำนึก และตระหนัก

ถึงปัญหานี้ ได้พยายามทุกวิถีทางที่จะทำให้เป้าหมายที่ตั้งไว้เป็นความจริงขึ้นมา กรณีของประเทศ Tanzania หลังจากได้เอกราชภายใต้การนำของประธานาธิบดี Julius K. Nyerere ได้ตั้งเป้าหมายที่จะนำสังคม Tanzania ไปสู่ความเป็นสังคมนิยมแต่ระบบการศึกษาที่ประเทศมีอยู่ตอนต้น ๆ ของการเป็นประเทศเอกราชก็ยังคงเป็นระบบการศึกษาแบบอังกฤษอยู่ยังไม่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของสังคม จึงได้มีการเปลี่ยนแปลงระบบการศึกษาทั้งหมด เพื่อให้สอดคล้องกับเป้าหมายของสังคมซึ่งตั้งไว้ว่า

- ๑) สังคมที่มีความเสมอภาค และเคารพในเกียรติของมนุษย์
- ๒) สังคมที่ร่วมกันใช้ทรัพยากร หรือผลิตผลที่มาจากความพยายามของตนเองและ
- ๓) สังคมที่ทุกคนต้องทำงาน และไม่มีใครขี้เกียจ เอาเปรียบใคร

จากสองสามตัวอย่างข้างต้นนี้ ชี้ให้เห็นชัดถึงความสำคัญของการศึกษา ในส่วนที่เป็นเครื่องมือรับใช้การเมืองตรงกับหลักการหรือแนวความคิดของชนชาวกรีกโบราณที่ว่ามาแล้ว คือ “ท่านต้องการอะไรในรัฐ ท่านต้องใส่

๑๑. คุราชะเอ็ดจจาก Education For Self-Reliance โดยประธานาธิบดี Julius K. Nyerere ในหนังสือ *Self-Reliant Tanzania* หน้า ๒๑๘-๒๑๙

มันลงไปโรงเรียน” โดยเฉพาะในประเทศที่กำลังพัฒนา ความสำคัญของการศึกษาปรากฏออกมาเด่นชัด ในการที่จะรับหน้าที่เป็นหน่วยที่จะอบรมขัดเกลาให้ประชาชนเข้าไปสู่ระบบการเมือง (Political Socialization) จากหลักฐานการศึกษาเปรียบเทียบโดย Almond และ Verba ปรากฏผลออกมาว่า “ระบบการศึกษาได้เป็นปัจจัยสำคัญยิ่งในขบวนการอบรม และขัดเกลาประชาชนให้เข้าไปสู่ระบบการเมือง”

“ภูมิหลังทาง การศึกษาของคน มีผลที่สำคัญที่สุดต่อทัศนคติทางการเมือง ของบุคคลนั้น ๆ คนที่ไม่ได้รับการศึกษาเลยหรือได้รับเพียง เด็กน้อยนั้นจะเป็นตัวแสดงทางการเมือง ที่แตกต่างไปจากคนที่ได้รับการศึกษาระดับสูงกว่า”^{๑๒}

ในข้อที่เน้นว่า โดยเฉพาะประเทศที่กำลังพัฒนานั้น การศึกษามีบทบาทอันสำคัญยิ่งขบวนการรับภาระนี้ ทั้งนี้ โดยเหตุผลที่ว่า อันหนึ่งเป็นภาระจำเป็นยิ่งของรัฐบาลประเทศที่กำลังพัฒนาโดยเฉพาะประเทศ ที่เพิ่งจะได้รับการปลดแอก ที่จะต้องสร้างชาติให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (Nation-Building) ที่รัฐบาลจักต้องหามาตรการป้องกัน ความใกล้

ชิดของสถาบันครอบครัวที่ทำหน้าที่อบรมขัดเกลาทางสังคม (Socializer) ให้กับสมาชิกส่วนใหญ่ของสังคม และหาสถาบันใหม่เพื่อทดแทนสถาบันครอบครัวในการปลูกฝัง ความรู้สึกเป็นชาติเดียวกันโดยส่วนรวม ในการนี้ระบบการศึกษาภาคบังคับจะเป็นมาตรการ ทางออกที่ดี และมีประสิทธิภาพมากที่สุด ตู้ง่าย ๆ จากการใช้ภาษาไทยกลางเป็นภาษาหลักในโรงเรียนและสถาบันการศึกษาระดับต่าง ๆ ทั่วประเทศไทย ซึ่งเป็นวิถีทางหนึ่งที่จะสร้างความรู้สึกให้เป็นคนไทย อีกประการหนึ่งก็คือว่าในรัฐที่เกิดขึ้นใหม่ หรือรัฐที่กำลังพัฒนาเหล่านี้ยังขาดแคลน “หน่วยทางวัฒนธรรม” อื่น ๆ (Cultural Agencies) ถึงแม้ยังไม่พัฒนาพอที่จะรับช่วยแบ่งเบาภาระในการอบรมขัดเกลาทางสังคมให้ประชาชน ส่วนใหญ่จึงมาตกหนักที่ระบบการศึกษาที่รัฐจะยื่นมือเข้าจัดการ ควบคุมกำกับได้อย่างเต็มที่ ซึ่งผิดจากสภาพการณ์ในประเทศที่เจริญแล้ว เช่น อเมริกา ซึ่งตามปกติจะถือกันว่าโรงเรียนนั้นแยกตัวออกจากการเมือง เป็นเพียงหน่วยหนึ่งที่ปลูกฝังเสริมสร้างทักษะให้กับคนหนุ่มสาวทั้งทางด้านการอ่านออกเขียนได้ คิดเลขได้ ที่จำเป็นต่อการปฏิบัติอาชีพขั้นพื้นฐานในสังคมอุตสาหกรรม หรือถ้า

* บ้างประมาณ ๒๕๐๑ จบการศึกษาของประเทศโทมาเป็นอันดับสองรองลงมาจากเบรุต

๑๒. James S. Coleman, *op. cit.*, p. 18

ระดับสูงขึ้นไปก็จะฝึกฝนอบรมให้มีทักษะต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการออกมารับหน้าที่ผู้บริหารชั้นกลาง หรือ ผู้ประกอบการเล็ก ๆ น้อย ๆ และในชั้นปลายก็เพื่อเป็น พลเมืองที่มี ประโยชน์ ในสังคมที่เจริญแล้วเช่นนี้ “หน่วยวัฒนธรรม” อื่นๆ ได้ฝังรากลึกในสังคม และพร้อมที่จะทำหน้าที่อบรมขัดเกลาทางสังคมให้กับสมาชิก โดยสอดคล้องกับเป้าหมาย ทางการเมือง ที่สังคม อเมริกา ได้ตั้งไว้ และอีกประการหนึ่งระบบการศึกษา ในอเมริกาเป็นระบบที่แบ่งแยกอำนาจ กระจายอำนาจมากที่สุดในโลกประเทศหนึ่ง ดังนั้น โรงเรียน และสถาบันการศึกษาต่าง ๆ จึงจึงไม่ปรากฏอย่างเด่นชัดว่า เป็นอาวุธหรือเครื่องมือของการจัดการปกครอง ดังเช่นในประเทศที่กำลังพัฒนาดัง ได้กล่าวมาแล้ว

กรณีของประเทศไทย

ระบบการศึกษาของไทยเราแต่ดั้งเดิมมา มีจุดศูนย์กลางอยู่ที่วัด ครอบครัวยุคบ้าน และ พระราชวัง เด็กผู้ชายก็เรียนอ่านเรียนเขียน เรียนคัมภีร์ที่วัด เด็กผู้หญิงก็เรียนอยู่กับบ้าน ทั้งการอ่านการเขียนและงานบ้าน ตามแบบฉบับของกุลสตรี ไทยที่ดั่งาม ส่วนทักษะดั้งเดิมทางเกษตรกรรม ทอผ้า สร้างบ้าน

ช่างฝีมือต่าง ๆ ฯลฯ ก็ถ่ายทอดกันโดยการฝึกฝนเฝ้าสังเกต เด็ก ๆ จะเรียนรู้วิธีการทำนาก็โดยการติดตามพ่อแม่ไปในทุ่งนาอย่างใกล้ชิด

เนื่องจากสมัยก่อนเราขาดแคลนสิ่งตีพิมพ์มรดกทางประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมของเราก็ถ่ายทอดต่อกันมาทางการบอกเล่า หรือ การละเล่นแบบประเพณีดั้งเดิม ซึ่งเป็นวิธีหนึ่ง ที่เรารักษา มรดกทางวัฒนธรรมของเราไว้

ส่วนบุคคลที่เกิดมาในตระกูลขุนนาง คนเหล่านี้ ได้รับการศึกษาที่ค่อนข้างจะเป็นรูปแบบมากกว่าชาวบ้านธรรมดา ในรอบรั้วพระราชวัง เพื่อที่ว่า เมื่อพวกเขาเติบโตขึ้นก็จะสามารถเข้ารับบทบาท ในการ ปกครองประเทศ ที่มีรอยอยู่แล้วได้ สิ่งนี้เป็นลักษณะเด่นของการศึกษาของไทยเรามาตั้งแต่สมัยโบราณ แต่เมื่อเราเปิดประตู ค้าขายกับ ตะวันตก ในสมัย รัชกาลที่ ๔ อิทธิพลของรูปแบบการศึกษาแบบตะวันตก ก็หลั่งไหลกันเข้ามา จนเกิดโรงเรียนแบบเป็นรูปแบบทางการขึ้นเป็นครั้งแรกในปี ๒๔๑๓ ในพระราชวัง และมีลักษณะเพื่อผลิตผู้นำ โดยเฉพาะ เพื่อให้สอดคล้องกับเป้าหมายของกระบวนการปฏิรูปของรัชกาลที่ ๕ นับแต่นั้น

มาเป้าหมายของการศึกษา ก็เพื่อผลิตคนให้เข้ารับราชการเป็นข้าราชการบริหาร เป็นผู้รับใช้พระมหากษัตริย์ทั้งนั้น จนกระทั่งหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ความจำเป็นที่จะต้องให้การศึกษาโดยทั่วหน้าแก่มวลชน ตามแบบอย่างของประเทศที่จะได้ชื่อว่าพัฒนาแล้ว หรืออารยประเทศจึงเกิดขึ้นอย่างเด่นชัด สถานการศึกษาแห่งชาติจึงถือกำเนิดขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๐๐ เพื่อวางนโยบายการศึกษาแบบอารยชนตามอย่างประเทศอื่น ๆ และถัดมาอีก ๓ ปี คือในปี พ.ศ. ๒๕๐๓ แผนการศึกษาแห่งชาติจึงเป็นรูปร่างขึ้น โดยวางเป้าหมายทางการศึกษาไว้ในทางทฤษฎีดังนี้คือ:-

๑. คนไทย ทุกคน ต้อง ได้รับการ ศึกษา ตามความสามารถของแต่ละบุคคล เพื่อจะได้เป็นพลเมืองที่มีวินัย และความรับผิดชอบ มีสุขภาพอนามัยแข็งแรง มีโลกทัศน์เป็นแบบประชาธิปไตย ควรจะได้รับความรู้และทักษะที่จำเป็นต่อการประกอบอาชีพ ที่เป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและต่อสังคม

๒. เด็กไทยต้องได้ รับการศึกษา ภาควัย คับจนถึงอายุ ๑๕ ปี

๓. เด็กไทยควรแสวงหาความรู้และประ

สการณ์ที่จะเป็นประโยชน์ต่อเป้าหมายในชีวิต

๔. การศึกษาต้อง ตอบสนอง ความ ต้องการทั้งปัจเจกบุคคล และของสังคมโดยส่วนรวม จะต้องกลมกลืนสอดคล้องกับระบบเศรษฐกิจ และการเมืองของประเทศ

๕. ต้องจัดการศึกษาเป็น ๔ แบบคือ

ก. พุทธิศึกษา

ข. จริยศึกษา

ค. พลศึกษา

ง. หัตถศึกษา

๖. รัฐจักต้องให้การศึกษาต่อประชาชน ให้มากที่สุดเท่าที่ระบบเศรษฐกิจจะอำนวยให้^{๑๑}

ที่คัดเอาเป้าหมายทางการศึกษา ของไทยเรามาตั้งแต่แผนพัฒนาฉบับแรก ก็เพื่อจะชี้ให้เห็นว่า โดยส่วนรวมทั้งระบบแล้ว การศึกษาจะต้องกลมกลืน และสอดคล้องกับเป้าหมายทางการเมืองของรัฐ โดยเฉพาะเป้าหมายที่วางไว้ในปี ๒๕๓๕ ซึ่งข้อเท็จจริงทางปฏิบัติตั้งแต่ปีนั้นมาจนถึงปัจจุบันจะเป็นไปตามความมุ่งหมายที่ตั้งไว้หรือไม่ก็ลองใคร่ครวญกันดู

ถ้าจะหันมาพิจารณาในด้านความสัมพันธ์ระหว่าง การศึกษา กับการเมืองในประเทศไทย ตั้งแต่สมัย โบราณมาก็จะ เห็นได้ว่า เป้าหมาย

๑๑. ดู Nicholas Bennett ผู้เชี่ยวชาญการวางแผนการศึกษาของ UNESCO ประจำกระทรวงศึกษาธิการ ใน *Education in Thailand* หน้า ๕-๖

ของการศึกษาก็เพื่อผลิตผู้นำ ซึ่งเน้นให้เห็นถึงความสำคัญของการศึกษาว่า หากอยากจะได้อะไรในรัฐแล้ว ท่านก็ต้องใส่มันลงไป ในโรงเรียน อันเป็นหลักที่เรายึดมาตลอดคำกล่าวที่ว่า "ว่าเรียนไปเกิด จะได้เป็นเจ้านายคน" ก็ยังติดปากคนไทยเกือบทุกคน

ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในสังคมไทย ดำเนินต่อเนื่องกันมาจนกระทั่ง พ.ศ. ๒๔๒๔ อันเป็นระยะเวลาที่ลัทธิอาณานิคมล่าเมืองขึ้นของฝรั่งกำลังดำเนินไปอย่างเข้มข้น ประเทศทุกประเทศในเอเชียอาคเนย์ต้องตกเป็นอาณานิคมของชาติตะวันตกหมด เว้นแต่ประเทศไทยประเทศเดียวจนมีผู้กล่าวเสมอว่า ประเทศไทยโชคดีที่ทั้งอังกฤษและฝรั่งเศสต้องการให้ไทยเป็นรัฐกันชน กอปรกับพระปรีชาสามารถของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทำให้ไทยคงความเป็นไทยอยู่ทุกวันนี้ ซึ่งก็เป็นจริงอยู่มาก แต่จากการค้นคว้าของนักประวัติศาสตร์ไทยท่านหนึ่งก็มีหลักฐานเพิ่มเติมว่า ยังมีอีกปัจจัยหนึ่งที่มีส่วนทำให้ ฝรั่งล่าเมืองขึ้นยอมรับว่าไทยพัฒนาพอสมควร ที่จะปกครองตนเองได้ สิ่งนี้ก็คือการเปลี่ยนแปลงการจัดการปกครองแผ่นดินของรัชกาลที่ ๕ ซึ่งกระทำสำเร็จในปี ๒๔๓๕ ซึ่งส่วนหนึ่งเนื่องมาจากเอกสารที่เจ้า

นาย ๔ พระองค์ และข้าราชการอีก ๗ ท่าน ได้เสี่ยงต่อการถูกลงโทษฐานหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ กราบ บังคมทูล ถวาย ความเห็น จัด การเปลี่ยนแปลงการปกครองแผ่นดินต่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เอกสารนี้เองที่นักประวัติศาสตร์ท่านหนึ่ง^{๕๕}ว่าเป็น "แผนพัฒนาการเมืองฉบับแรกของไทย" หรือที่เป็นที่รู้จักทั่วไปว่าเป็น "ถ้ากราบบังคมทูลความเห็นจัดการเปลี่ยนแปลงราชการแผ่นดิน ร.ศ. ๑๓๓"

จุดที่น่าสนใจของเรื่องนี้อยู่ที่ว่า เจ้านายทั้ง ๑๑ ท่านที่กล้าเสี่ยงชีวิตคราวนั้นเป็นผู้ที่ได้รับการศึกษา ได้รับอิทธิพลจากแนวความคิดทางตะวันตกมามาก แต่อย่างไรก็ตามก็ได้คำนึงถึงการที่จะนำรูปแบบของการปกครองแบบตะวันตกมาใช้ ในประเทศไทย ซึ่งมีสภาพแวดล้อมต่างกับประเทศตะวันตกด้วย จริงอยู่เหตุผลที่ว่าผู้ก่อการรุ่น ร.ศ. ๑๐๓ นั้นได้รับการศึกษามีใช่เป็นเพียงปัจจัยเดียวที่ทำให้เกิดสิ่งๆ นั้นขึ้นได้ ย่อมต้องรวมถึงปัจจัยอื่นๆ อีกมาก แต่อย่างไรก็ตามนับได้ว่า การศึกษาของเจ้านายทั้ง ๑๑ ท่านมีส่วนสำคัญยิ่งส่วนหนึ่งที่ผลักดันให้เกิดความรู้สึกรับผิดชอบต่อสถานการณ์โดยส่วนรวมของชาติไทยในขณะนั้น จนกล้าที่จะหักท้วงทัดทานพระราชอำนาจของกษัตริย์ใน

ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ จนกระทั่งเป็นผลสำเร็จอันถือว่าเป็นการพัฒนา การเมือง ครั้งแรกและต่อมาจึงตามมาด้วยคณะราษฎร ในปี ๒๔๗๕ ในแง่เดียวกันความพยายามของคณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี ๒๔๗๕ ถ้าพิจารณาดูรายชื่อบุคคลในกลุ่มผู้ก่อ หรือที่เรียกกันว่าคณะราษฎรแล้ว จะเห็นได้ชัดว่า ภูมิหลังทางการศึกษาของผู้ก่อการแต่ละคน ล้วนแล้วแต่เป็นผู้ที่ได้รับการศึกษาสูง ๆ ในต่างประเทศทั้งนั้น โดยเฉพาะประเทศฝรั่งเศส เช่นนายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งขณะนั้นศึกษาวิชากฎหมายอยู่ นายควง อภัยวงศ์ ศึกษาวิศวกรรม นายประยูร ภมรมนตรี ศึกษาวิชาการเมือง ร.ท. แปลก ปิตตะสัจจะ และ ร.ท. ทศนัย นิยมศึก ศึกษาวิชาทหารอยู่ โดยสภาพข้อเท็จจริงแล้ว บรรดาผู้นำการเปลี่ยนแปลงการปกครองในคณะราษฎรนั้นเป็นเพียงบุคคลกลุ่มหนึ่งที่อยู่ในการอบรมของการปกครองรูปเดิม แต่ก็เป็นคนละบุคคลในรุ่นใหม่ที่ส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาจากตะวันตก มีทัศนะประชาธิปไตยแบบตะวันตกจึงดำเนินการตามนโยบายทางการเมืองแบบยุโรปตะวันตก^{๑๔}

อีกครั้งหนึ่งที่จะกล่าวว่า หาใช่เพราะ

ภูมิหลังทางการศึกษาอย่างเดียวกัน ที่ทำให้บุคคลเหล่านั้นมีความคิดที่จะเปลี่ยนแปลงการปกครองในขณะที่ศึกษาอยู่ต่างประเทศ แต่ประกอบไปด้วยปัจจัยอื่นอีกหลายอย่าง แต่การศึกษาของแต่ละคนก็มีความสำคัญมาก จะเห็นได้เมื่อบุคคลเหล่านั้นสำเร็จการศึกษากลับมารับราชการในประเทศไทยแล้ว ก็ได้ทำการเผยแพร่ความคิด ทาง การเมืองแบบ ตะวันตกในหมู่ นักศึกษา และผู้ที่สนใจทางการเมืองทั่ว ๆ ไป ให้หันมาสนใจในกิจการของบ้านเมืองมากขึ้น

รัฐบาลชุดแรกภายใต้การนำของพระยามโนปกรณนิติธาดาได้เข้าบริหารงาน ภายหลังจากปลดอำนาจกษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ ทั้งชั่วคราวและถาวรในปี ๒๔๗๕ โดยสังเกตได้ว่าใน รัฐธรรมนูญฉบับ ถาวรฉบับ แรกคือฉบับ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ มิได้มีบทบัญญัติให้มีพรรคการเมือง ทั้ง ๆ ที่ระบอบประชาธิปไตยต้องมีพรรคการเมืองเหมือน ระบอบ ประชาธิปไตยในอารยประเทศทั้งหลาย ทั้งนั้นเหตุผลแต่เพียงว่า ไม่ถึงเวลาอันสมควร ประชาชนยังไม่พร้อม ยังด้อยการศึกษา ซึ่งอาจทำให้เกิดผลเสียมากกว่าผลดีได้ และแม้กระทั่งในบทบัญญัติที่ว่าด้วยสถานิติบัญญัติ แม้จะเป็นรูป

๑๔. ดู ปฏิวัติ ๒๔๗๕ ของ เกียรติชัย พงษ์พานิชย์, แพร่พิทยา พ.ศ. ๒๕๑๔, หน้า ๘๔-๘๖

สภาเดียวก็ตาม แต่ก็กำหนดให้มีสมาชิกสองประเภท คือประเภทหนึ่งให้ประชาชนเลือกตั้งอีกประเภทหนึ่งให้ พระมหากษัตริย์ ทรงแต่งตั้งขึ้น และให้ดำเนินไปเช่นนี้เป็นเวลานานถึง ๑๐ ปี และจนกว่าราษฎรผู้ที่มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ จะมีการศึกษาจบประถมศึกษาสายสามัญมากกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนทั้งหมด จึงจะให้ยกเลิกสมาชิกประเภทสองเสีย

พอจะมองเห็นว่า ทำไม คณะราษฎรเองยังต้องนำเอาการศึกษามาเป็นเงื่อนไข ของการจะเป็นประชาธิปไตยได้เข้าหรือเร็วคงจะเป็นที่รู้กันอย่างดีว่า การศึกษาจึงต้องมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด กับการปกครอง ตนเองอย่างรับผิดชอบในระบอบประชาธิปไตย จึงได้มีการนำเอาปัญหานี้มาพิจารณากันอย่างกว้างขวางในการที่จะวางพื้นฐานความรู้ทางการเมืองแก่ประชาชนด้วย ทั้งนี้ เป็นการจัดดำเนินการตามหลักการข้อ ๖ ข้อหลัก ๖ ประการของคณะราษฎรด้วย ในข้อที่ว่า จะต้องให้การศึกษาอย่างเต็มที่แก่ราษฎร ผลของการดำเนินการในข้อนี้ก็คือ การจัดตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง ขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๖ เป็นต้นมา ความแตกต่างสำคัญของการก่อตั้งสถาบันการศึกษาในระหว่างการปกครองสอง

ระบบของประเทศไทยก็คือ ในสมัยอันเป็นการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั้น สถาบันการศึกษา จัดตั้งขึ้น โดยมีจุดประสงค์ให้คนเข้ารับราชการเป็นการสนองต่อการปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์โดยตรง แต่การก่อตั้งสถาบันการศึกษาภายหลังการเปลี่ยนแปลงนั้นได้จัดดำเนินการขึ้นในลักษณะที่เพื่อให้เป็นอุปกรณ์ แก่การ ปกครอง ในระบอบ ประชาธิปไตย นับว่าเป็นความพยายามของคณะราษฎร ที่ได้วางพื้นฐานความรู้ทางการเมือง โดยการวางระบบการศึกษาอย่าง มีเป้าหมายที่แน่นอน ผลที่ได้ในข้อนี้ คือ ผลิตผลของสถาบันที่จัดตั้งขึ้นได้มีส่วนอย่างมากต่อการปกครองในรูปแบบใหม่ และได้สร้างความรู้ความเข้าใจในวิถีทางการปกครอง ระบอบ ประชาธิปไตย แก่ประชาชนอย่างดียิ่ง^{๑๕}

พอจะสรุปได้ว่าได้มีการยอมรับถึงความจำเป็นยิ่งยวดและความสำคัญของการศึกษาที่มีต่ออนาคตทางการเมืองของประเทศ เมื่อเป็นเช่นนั้น เราลองหันมาพิจารณาว่าการจัดการศึกษาของเราตั้งแต่หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองมานั้น สอดคล้องหรือสนับสนุนเป้าหมาย (ทางทฤษฎี) ของการเมืองที่ตั้งไว้หรือไม่ เป็นการสนองต่อการ ปกครอง แบบ ประชาธิปไตย และเป็นอุปกรณ์แก่การปกครองระบอบประชา-

๑๕. Ibid., pp. 277-278

จีปไทยหรือไม่ สำหรับคำตอบของคำถามเหล่านี้ผู้เขียนจะไม่พูดถึงวิธีการจัดการศึกษาหรือโครงสร้างมาแต่เริ่มต้น แต่จะยกเอาข้อสรุปของที่ปรึกษาทางการวางแผนการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการที่ได้ทำการศึกษาไว้เมื่อเร็ว ๆ นี้ซึ่งพอจะทำให้เรามองเห็นแนวคำตอบได้มากพอสมควรประกอบกับ สภาพความเป็นจริงทางสังคมเท่าที่ผ่านมาตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครองในปี ๒๔๗๕

ในข้อเขียนของนาย นิโคลัส เบนเนท ผู้เชี่ยวชาญ ในการ วาง แผน การ ศึกษา ของ UNESCO ประจำกระทรวงศึกษาธิการ เราได้ภาพพจน์ของระบบการศึกษาของไทยเราว่า :-

ระบบการศึกษามันปัจจุบันของเราหาได้บรรลุถึงเป้าหมายที่วางไว้ไม่ ... ทำให้คนส่วนใหญ่มีความรู้ดีกว่าความคิดพาดความถี่หลายหลาย คนเองเป็นสาเหตุ...หาได้เพิ่มความเท่าเทียมกันในทางด้านโอกาส มีแค่ไปเตรียมตัวให้โครงสร้างของระบบชั้นที่มีอยู่ให้แข็งแกร่งยิ่งขึ้น ... หาได้ปลูกฝังทักษะในชีวิตที่จะเป็นประโยชน์ต่อตัวผู้เรียนไม่ หรือไม่ก็สอนทักษะที่เป็นที่ต้องการในตลาดแรงงานไม่..... ไร้ประสิทธิภาพน่าเบื่อหน่าย..... มีแนวโน้มที่จะเพิ่มการว่างงานในเขตเมือง และการหยุดชะงักในชนบท ฯลฯ^{๑๖}

ข้อล้มเหลวเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของผลผลิตของระบบการศึกษาของเรา และถ้าหาก

ปล่อยเลยตามเลยโดยมิได้ตรวจสอบแล้ว มีแนวโน้มที่จะทำลายโครงสร้างของสังคมไทยโดยส่วนรวมเป็นแน่ ทั้งข้อผิดพลาดทั้งหลายก็มีสาเหตุเนื่องมาจากการที่ระบบการศึกษาของเรา ตั้งอยู่บนข้อสมมติฐานและมีเป้าหมายที่ไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง มีโครงสร้างที่เป็นไปไม่ได้ในทางปฏิบัติ จะแก้ไขได้ก็โดยการเปลี่ยนข้อสมมติฐานและเป้าหมายตั้งแต่เบื้องต้นตลอดจนโครงสร้าง ของระบบ การศึกษาใหม่ทั้งหมดเท่านั้นเอง

ดังได้กล่าวมาแล้วว่า เป้าหมายในการศึกษาเมื่อยุคต้น ๆ จนถึงก่อนการเปลี่ยนแปลงในปี ๒๔๗๕ ก็คือการผลิตผู้นำ สร้างข้าราชการให้ไปรับใช้ระบบ แต่เมื่อหลังการเปลี่ยนแปลงเป้าหมายในทางทฤษฎีก็ได้เปลี่ยนไป การสร้างระบบให้เป็นประชาธิปไตย เพื่อให้สอดคล้องกับอุดมการณ์ทางการเมือง ได้กลายมาเป็นภาระของผู้บริหารเรื่อยมา โดยการพยายามขยายระบบออกไปให้กว้างขวางมากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนส่วนใหญ่ได้รับบริการทางการศึกษา

แต่ทั้งนี้เป็นการเปลี่ยนเป้าหมาย และวิธีการเท่านั้น แต่โครงสร้างเดิมและกลไกต่าง ๆ ก็ยังคงอยู่ ดังนั้นไม่ว่าจะขยายการศึกษาภาคบังคับ

๑๖, ดู Nicholas Bennett, *The Crisis in Formal Education in Thailand*, A paper Presented to the Seminar on "Education and the New Media" held at Thammasart University from the 19th to 21st. July, 1973.

คืบจาก ๔ บียอกไปเป็น ๗ บียอกตาม ไม่ว่าจะขยายสถาบันการศึกษานับมัธยมศึกษา มหาวิทยาลัย ย้ายออกไปเท่าใดก็ตาม ลักษณะของระบบก็ยังคงเป็นลักษณะดั้งเดิม ที่ผลิตผู้นำจำนวนน้อยเช่นเดิม มุ่งผลิตคนพร้อมกับประกาศนียบัตรหรือปริญญา ซึ่งเปรียบเสมือนใบเบิกทางโดยมิได้คำนึงถึงศักยภาพที่แท้จริงของผู้เรียน และความจำเป็นของสังคม ยิ่งกว่านั้นยังกล่าวอ้างอีกว่าระบบการศึกษาภาคบังคับเป็นเพียงสถาบันเดียวเท่านั้นที่จะให้การศึกษากับประชาชนได้

ระบบการศึกษาของเราเปรียบได้เสมือนกับอุตสาหกรรมที่ใหญ่ที่สุด เป็นที่สองรองลงมาจากภาคพัฒนาเศรษฐกิจโดยมีประชากรประมาณ ๒๐ % ที่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของระบบ ๖๖% ของงบประมาณของรัฐบาลถึง ๒๐ % โดยคิดได้เป็น ๔ % ของรายได้ประชาชาติ และมีแนวโน้มที่จะเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ในขณะที่กำลังพยายามที่จะทำให้ความฝันที่เป็นไปไม่ได้ในทางปฏิบัติเป็นความจริงขึ้นมา นั่นก็คือทำอย่างไรที่จะทำให้ระบบการศึกษาเป็นประชาธิปไตย และเพื่อ คนทุกคน ตามเป้าหมาย ที่วางไว้ ตั้งแต่สมัยคณะราษฎรจนถึงปัจจุบัน ในขณะที่ลักษณะและพื้นฐานของการศึกษายังเป็นลักษณะของเจ้าขุนมูลนายอยู่

ที่สำคัญอีก ด้านหนึ่งก็คือความจริงที่ว่าสังคมไทยยังคงเป็นสังคมกสิกรรมอยู่ ๘๐% ของ

ประชากรยังคงอาศัยอยู่ในชนบทแต่ระบบ การศึกษาก็มิได้พิจารณาถึงข้อเท็จจริงนี้ ซึ่งความจริงแล้วอนาคตทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองของประเทศขึ้นอยู่กับคนในชนบท แต่ระบบโรงเรียนเป็นระบบเมืองโดยไม่หาทางแก้ไข ปัญหาในชนบทเลย แต่กลับเป็นการดึงคนเข้าเมืองอย่างไม่จำเป็น อันเป็นสภาพที่ขัดกับความ เป็นจริงของสังคมอย่างแท้จริง ทำให้รู้ต้องทุ่มเทเงินทองและความพยายาม ให้เขต เมืองมากกว่าชนบท เพื่อรับมือกับสภาพและปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น จากการ ที่ชาว ชนบทหลั่ง ไหล ลู่เมือง จึงทำให้เกิดทัศนคติที่ว่า ชาวชนบทถูกทอดทิ้ง หัก ๆ ที่เป็น แหล่งข้าว แหล่งน้ำ ของประเทศ ความรู้สึกเช่นนี้ย่อมสะท้อนต่อการที่ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดจะไปกระตุ้น เพื่อหวังผลประโยชน์ทางการเมืองได้ง่าย

สภาพดังกล่าวชี้ให้เห็นว่ามีอะไรผิดปกติในระบบการศึกษาเป็นแน่ แต่เวลาที่นักการศึกษาพูดถึงวิกฤตการณ์หรือข้อบกพร่องของระบบการศึกษา มัก จะพูด ถึงเรื่อง ปัญหา ภายใน โครงสร้าง เช่น ขาดครูที่มีคุณภาพ ขาดเงินงบประมาณ ขาดอุปกรณ์การสอน ขาดโรงเรียน สำหรับนักเรียน ขาดการนิเทศที่เพียงพอ ฯลฯ โดยมีได้คิดถึงต้นตอที่แท้จริงของปัญหา สภาพที่แท้จริงของสังคม เพราะหากปัญหาเหล่านี้ ได้รับการแก้ไขแล้วก็เท่ากับว่าเราช่วยกันส่งเสริม

ให้ระบบที่เป็นอยู่ ก้าวหน้าไปในทิศทางที่ฉับพลันและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น แต่ทั้งนี้ก็ได้กล่าวมาแล้วแต่ต้นว่า เป็นเรื่องที่น่าประหลาดที่ระบบการศึกษาที่เราว่าล้มเหลวมาแต่ต้นนี้ ก็ทำได้ขัดแย้งอย่างรุนแรงกับระบบการเมืองที่เราเข้าใจกันว่าเป็นประชาธิปไตยตั้งแต่ปี ๒๔๗๕ เลย ซึ่งถ้าจะสรุปง่าย ๆ ก็พอจะพูดได้ว่า เมื่อเรายอมรับว่าระบบการศึกษาล้มเหลว บกพร่อง แต่กลับสอดคล้องกับระบบการเมือง เกือบทุกอย่างที่ตลอดมา ก็แสดงว่าการเมืองของเราก็ยังมีใช่เป็นแบบประชาธิปไตยตามที่ว่ากันไว้ แต่ก็ยังเป็นระบอบการเมืองแบบเจ้าขุนมูลนายอยู่นั่นเอง เพราะตั้งแต่ปี ๒๔๗๕ มาเรามีการเปลี่ยนแปลงเฉพาะรูปแบบข้อปลีกย่อยของอำนาจ แต่เนื้อหาหรือโครงสร้างยังคงรูปเดิมตลอดมา

บทสรุป

ทั้งที่เกริ่นมาแล้วตั้งแต่ต้นว่า ข้อเขียนนี้จะไม่วิเคราะห์ลงไปถึงรายละเอียดว่า จะต้องจัดการศึกษาอย่างไรจึงจะสอดคล้องกับอุดมการณ์ทางการเมือง เพียงแต่พยายามที่จะชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดระหว่างการศึกษากับการเมือง ทั้งนี้ก็ได้หมายความว่า การศึกษาเป็นเพียงปัจจัยเดียวที่มีผลต่อพฤติกรรมทางการเมืองของปัจเจกบุคคล แต่คงจะไม่ปฏิเสธกันว่า เป็นปัจจัยที่มีความสำคัญยิ่ง เช่นเดียวกับ คาร์ล

มาร์กซ์ เจ้าตำรับทฤษฎีคอมมิวนิสต์ที่ยอมรับว่า ปัจจัยทางเศรษฐกิจ หารู้ปัจจัยเพียงปัจจัยเดียวเท่านั้นที่กำหนดความสำนึกของคน แต่ก็ถือว่า เป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่ง ในกรณีของประเทศไทย มีแนวโน้มอันหนึ่งที่จะแก้อีกกล่าวหาที่ว่าระบบการศึกษาของเราเป็นระบบเมือง ในขณะที่ ๘๐% ของประชาชนอาศัยอยู่ในชนบท แนวโน้มนี้ก็คือ การจัดตั้ง โรงเรียนชุมชน (Community Schools) โดยกระทรวงมหาดไทย เพื่อที่จะให้การศึกษานี้ในแต่ละท้องที่เป็นการศึกษาเพื่อชุมชนโดยแท้จริง แต่ทั้งนี้ โครงการนี้เพิ่งจะเริ่มต้นได้ไม่นานมานี้เอง ซึ่งความจริงแล้วปรัชญาของโรงเรียนชุมชนที่แท้จริง ถ้าหากนำมาปฏิบัติกัน ได้ดังที่ประเทศ TANZANIA กำลังดำเนินการอยู่ เชื่อว่าคงจะแก้อีกกล่าวหาข้างต้นได้ไม่มากนักน้อย ปรัชญาดังกล่าวของโรงเรียนชุมชนพอจะสรุปได้สั้น ๆ ว่า :-

- เป้าหมายหลักของโรงเรียนชุมชนก็คือ เตรียมคนในชุมชนเพื่อพัฒนาชุมชนจริง ๆ มิใช่เพื่อออกจากชุมชนไปศึกษาต่อ
- หลักสูตรต้องเป็นจุดหมายปลายทางในตัวของมันเอง (terminal) เพื่อที่ว่าวิชาที่สอนเมื่อสอนเสร็จก็เสร็จสิ้นในตัว
- ต้องรับใช้ชุมชน เป็นศูนย์กลางของการศึกษาชีวิตของชุมชน

- การศึกษาใน ชุมชน นั้นต้อง เป็นเครื่องมือที่จะใช้ แก้ไขปัญหาในชุมชนได้
- ไม่ควรไปรับภาระในหน้าที่ต่าง ๆ ทั้งหมดในชุมชน ในขณะที่มีสถาบันอื่นในชุมชนนั้นๆ พร้อมทั้งจะทำให้ดีกว่า
- อย่างน้อยที่สุดต้องได้รับการสนับสนุนในชุมชนนั้นๆ เองเพื่อสอนมิให้ประชาชนพึ่งพารัฐบาลมากเกินไป
- ฯลฯ ^{๑๖}

หากเป็นไปได้ตามเป้าหมายเหล่านี้ คำว่า Education For Self-Reliance ในชนบทไทยก็คงเป็นรูปเป็นร่างขึ้นมาได้ แต่ผู้เขียนก็ยังเห็นห่วงว่า การเปลี่ยนแปลงนี้จะเป็นการเปลี่ยนแปลงเพียงรูปแบบเท่านั้น แต่เนื้อหาหรือโครงสร้าง หรือระบบราชการที่ฝังลึกอยู่ในทัศนคติของทั้งข้าราชการและประชาชนยังคงมีอยู่ อันเป็นลักษณะของสังคมไทยมาแต่ดั้งเดิม แม้กระทั่งการเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรงครั้งหลังสุดในประวัติศาสตร์ไทยเมื่อคราว "วันมหาวิปโยค" นั้นก็ตาม ฉะนั้นจึงเป็นจุดที่น่าจะได้รับความสนใจมากที่สุด เพื่อหาทางร่วมกันให้การเปลี่ยนแปลงใด ๆ ในสังคมไทยที่จะนำมาซึ่งผลดีร่วมกันต่อส่วน รวมเป็นการ เปลี่ยนแปลง ที่แท้

จริง ทั้งรูปแบบและเนื้อหา มิใช่การเปลี่ยนแปลงเพียงผิวเผิน เมื่อเวลาผ่านไปทุกอย่างก็จะเข้าสู่รูปเดิมเมื่อก่อนการเปลี่ยนแปลง

ภารกิจที่สำคัญยิ่ง ในปัจจุบันที่การศึกษาจะได้มีบทบาทสำคัญยิ่งต่ออนาคตทางการเมืองของชาติไทยก็คือภารกิจที่จะให้ความรู้แก่ประชาชนทุกระดับเกี่ยวกับเรื่องประชาธิปไตย ที่ "กลุ่มผู้ก่อการ" ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ได้ทำการแลกมาด้วย เลือดเนื้อ ชีวิต และน้ำตา เพื่อสร้างสังคมใหม่ สังคมที่สมาชิกทุกคนจะเป็นผู้กระทำ ทางการเมืองร่วมกันมิได้เป็น ผู้ถูกกระทำต่อ อย่างที่แล้ว ๆ มาอีกต่อไป สังคมที่มีการ ยอมรับศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นคนเมือง หรือคนชนบท สังคมที่สมาชิกทุกคนมีความตระหนักต่อสภาพของสังคม และพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลงสภาพ ความจริงที่มีแนวโน้มที่จะทำลายความเป็นคนของสมาชิกของสังคม แนวโน้มที่จะกดขี่ชนส่วนใหญ่ที่ตกเป็นเหยื่อเป็นผู้ถูกกดขี่ตลอดมา สังคมที่เวลานักการศึกษาสมัยใหม่เช่น Paulo Freire ได้วิเคราะห์ให้เห็นว่าเป็นไปได้โดยวิธีการพูดคุยสนทนาถกเถียง(dialogue) กับมวลชนมิใช่การออกแถลงการณ์ ประกาศ หรือกล่าวคำขวัญ^{๑๗}

๑๖. ผู้สนใจโปรดดูรายละเอียดใน Nicholas Bennett, *Community Schools : Institutes for Rural Development* เอกสารทางวิชาการของกระทรวงศึกษาธิการ

๑๗. ดู Paulo Freire, *Pedagogy of the Oppressed*, Translated by Myra Bergman Ramos, The Seabury Press, New York, 1968.

อันไหนเราทางสื่อมวลชนตั้งที่ทำกันมา แต่ภาระอันนี้ มิใช่แต่จะเป็นเพียงภาระที่จะต้องดำเนินโดยกลุ่มเพียงบางกลุ่ม ในเมืองไทยปัจจุบันที่กำลังรณรงค์ในสิ่งนี้อยู่ เช่น กลุ่มศูนย์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย กลุ่มประชาชนเพื่อประชาธิปไตย (ปชป.) กลุ่มฝ่ายเผยแพร่ของคณะอนุกรรมการรับฟังเสียงประชาชนในการร่างรัฐธรรมนูญ ฯลฯ โดยที่แต่ละกลุ่มต่างคนต่างทำ ไม่มีความเข้าใจซึ่งกันและกัน แต่ก็ถือได้ว่าใคร่ การให้การศึกษากับประชาชนในเรื่องนี้เป็นสิ่งที่มีคุณค่า โดยเฉพาะถ้าจะมีการประสานงานกับกลุ่มอื่น ๆ เพื่อรณรงค์ในขอบเขตอันกว้างขวางและทั่วถึงโดยรวดเร็ว

แต่ทั้งนี้ ที่การรณรงค์ให้การศึกษาคำว่ารู้เกี่ยวกับประชาธิปไตย และการเมืองในระบบประชาธิปไตยกำลังดำเนินไปอย่างเข้มข้นขณะนี้ มีอะไรเปลี่ยนแปลงในระบบการศึกษาของรัฐโดยส่วนรวมหรือไม่ ระบบหรือ

เนื้อหา แก่นสารของ ระบบการศึกษา ก็ยังคงดำเนินไปในรูปเดิม การจะกล่าวอ้างถึงประเพณีวัฒนธรรมไทยอันดีงามนั้น ถ้าอย่างอ่อนล่อนนัก เราก็จะได้อะไร ๆ ที่เป็นแบบไทย ๆ ไปเรื่อย ๆ

เรื่องของการเมืองเกี่ยวข้องกับชีวิตตั้งแต่เกิดจนตายเช่นเดียวกับเรื่องของการศึกษา มิใช่ว่าจะเกิดเฉพาะในโรงเรียน หรือสถาบันการศึกษาเท่านั้น จบไปแล้วก็ต้องเรียนอีกจนกล่าวกันว่า การศึกษาคือชีวิต ตราบใดมีชีวิตต้องศึกษา และเรื่องของการศึกษาก็เกี่ยวกับเรื่องของการเมืองตั้งแต่เริ่มต้นของการปกครองจนถึงปัจจุบัน ความสำคัญของการศึกษานี้คงจะเป็นจุดที่จะทำให้ทั้งนักการศึกษาและนักรัฐศาสตร์หันหน้าเข้าหากัน เพื่อร่วมกันสร้างสิ่งที่เราต้องการร่วมกันนั่นคือ รัฐประชาธิปไตย และระบบการศึกษาก็ต้องจัดขึ้นเพื่อให้สอดคล้องกับเป้าหมายทางการเมืองดังกล่าว